

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

INSTITUCE PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČR

Institution of Probation and mediation service of Czech republik

Vedoucí práce: PhDr. Václav Mitáš

Vypracovala: JANA SCHUBERTOVÁ
Praha 2008

Poděkování

Bývá dobrým zvykem, na začátku práce uvést své poděkování. Ani já nechci být výjimkou. Proto bych ráda poděkovala svým konzultantům a dobrým přátelům panu Mgr. Janu Plhákovi, úředníku PMS a slečně Bc. Ivetě Brzákové, asistentce PMS za neskutečně ochotnou spolupráci při mé praxi v PMS, poskytování informací o PMS k mé bakalářské práci a získávání nových dovedností a schopností v sociální práci. Dostalo se mi příjemného kolektivu a velké motivace pro další studium a získávání informací z oboru sociální práce.

Dále bych ráda poděkovala vedoucímu práce panu PhDr. Václavu Mitášovi za jeho nezištnou odbornou pomoc při korekturách a dalších úpravách textu jednotlivých kapitol.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Instituce Probační a mediační služby ČR“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 7. 4. 2008

Jana Schubertová

Anotace

Od 1. 1. 1996 na většině okresních a některých krajských soudech byla zřízena místa probačních úředníků a asistentů. Zákon o Probační a mediační službě (PMS) č. 257/2000 Sb. a jeho účinnost vznikla k 1. 1. 2001.

Hlavním cílem Probační a mediační služby je, že usiluje o zprostředkování účinného společensky prospěšného řešení konfliktů, které jsou spojeny s trestnou činností. Současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů .

Stanovila jsem si 2 cíle:

1) Představení instituce Probační a mediační služby jako nepostradatelného prostředníka v oblasti trestního práva.

2) Provést kasuistiku vybraného případu, jako ukázkou, jak může jednotlivý případ probíhat.

Tato bakalářská práce uvádí a zpracovává informace, které jsem získala od pracovníků Probační a mediační služby. V práci také uvádím údaje, které jsem získala z dokumentace střediska PMS Louny.

Probační a mediační služba přináší určité výhody, nejen pro odsouzeného, ale také pro veřejnost. Avšak s realizací alternativních trestů mohou být spojeny i nevýhody.

Annotation

From 1. 1. 1996, engagements for magistrates and assistants were institute at more of the district and some regional judgements. The law of the Probation and mediation service (PMS) n. 257/2000 Sb. and his useful effect arose to 1. 1. 2001.

The main aim of PMS is that she strains intermediation of effective social useful solution of conflicts which are united with penal activity. Currently organizes and supports effective dignified tenure of alternative sentences.

I have set two amis:

- 1) Introduction of institution of PMS as unredundant intermediate in spere of penal law.
- 2) Work casustryis of selected cases as exampl how can proceed single cases.

This bachelor Thesis show a process informations, which i obtained from workers of PMS. I indicate date in this material too, which I gauner from the documentation of the centre PMS Louny.

PMS brings a number of advantages not only for the one, who is convict but even for the society. Whit the realization of alternative penalties are connected as well as any disanvantages however.

Klíčová slova - keywords

Probace – probation

Mediace – mediation

Trest – penalty

Alternativní tresty – alternatives penalties

Poškozený – impaired

Obviněný – accused

Klient – client

Probační úředník – probations Officer

Probační dohled – probation sight

Kasuistika - casuistry

Obsah

ÚVOD	10
1. PROBACE A MEDIACE V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU	
1.1 Probace v Evropě	12
1.1.1 Probace jako forma trestu	12
1.1.2 Vývoj konceptu probace v Evropě	14
1.1.3 Organizační uspořádání a poslání probačních služeb v Evropě	15
1.1.4 Evropské organizace	16
1.2 Mediace mezi poškozeným a obviněným ve vybraných evropských zemích	17
1.2.1 Mediace jako metoda řešení konfliktů	17
1.2.2 Mediace – poslání a způsoby uplatnění	17
1.2.3 Mediace mezi poškozeným a obviněným v Evropě	18
2. POČÁTKY A SOUVISLOSTI VZNIKU PROBACE A MEDIACE V ČESKÉ REPUBLICE	20
3. POJMY PROBACE A MEDIACE	24
4. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR	
4.1 Zřízení Probační a mediační služby	26
4.2 Organizace Probační a mediační služby	26
4.3 Zaměstnanci Probační a mediační služby	27
4.4 Činnost Probační a mediační služby	28
4.5 Poslání Probační služby	29
4.5.1 Cíle působení Probační a mediační služby	30
4.5.2 Zásady činnosti pracovníků Probační a mediační služby	30
4.5.3 Principy činnosti Probační a mediační služby	30
4.6 Nástroje pracovníků Probační a mediační služby	31
4.6.1 Aktivní nástroje	31
4.6.2 Pasivní nástroje	34
5. ZÁKLADNÍ POJMY	
5.1 Trestný čin	38
5.2 Pachatel, spolupachatel a účastník trestného činu	38
5.3 Trest a jeho účel	39
5.4 Alternativní opatření	39
5.5 Alternativní tresty	41
5.5.1 Alternativa k čemu	41
5.5.2 Filozofie alternativních trestů	42
5.5.3 Druhy alternativních trestů	43
5.5.4 Další alternativní tresty širšího pojetí	45
6. VÝKON DOHLEDU - METODIKA	
6.1 Obecné vymezení a principy	46
6.1.1 Co je probační dohled	46
6.1.2 Kdo dohlíží	46
6.1.3 Co je účelem dohledu	47
6.1.4 Jak dohled probíhá	47

6.2 Práce s klientem	48
6.2.1 Náplň dohledu	48
6.2.2 Konzultace s klientem	49
6.2.3 Intenzita dohledu	50
6.2.4 Postup vedení dohledu	51
6.2.5 Probační spis	52
6.2.6 Průběžná a závěrečná zpráva	52
6.2.7 Oznamování neplnění dohledu	53
6.2.8 Specifika povinností náhrady škody	54
6.3 Kasuistika	55
ZÁVĚR	58
SEZNAM ODKAZŮ A CITACÍ	60
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
SUMMARY	62

Seznam zkratk

- Stálá evropská konference pro probaci a péči o propuštěné (Konference Permanente Européene de la Probation) – CEP
- Probační a mediační služba – PMS
- Trestný čin – tr. čin
- Probační úředník – PÚ
- Úřad práce – ÚP
- Městský úřad - MěÚ

ÚVOD

Pokud se k člověku chováte podle toho, jaký je, zůstane stále stejným. Když se ale k němu budete chovat podle toho, jaký by měl být, stane se takovým, jakým by měl být a mohl být.

Johann Wolfgang Goethe

S Institucí Probační a mediační služby (PMS) jsem se poprvé setkala v mezidobí ukončení střední školy a nástupem na vysokou školu. Do PMS jsem šla původně jako rekvalifikantka na administrativní pracovníci. Práce samozřejmě vyžadovala a stále vyžaduje více a více „papírování“, ale mě zaujalo něco jiného. Byla to ta sociální stránka věci. Pro sociální práci jsem se nadchla již na střední škole a vzhledem k ochotě pracovníků PMS jsem mohla své znalosti a zkušenosti rozšiřovat.

Působení PMS mě zaujalo natolik, že jsem chtěla také pracovat s klienty, připravovat zprávy, navštívit věznicí. Toto téma je pro mě natolik aktuální, že jsem se rozhodla věnovat bakalářskou práci Instituci Probační a mediační služby ČR.

Probace k nám přišla ze zahraničí a to hlavně ze západu, kde se již od konce 19. století rozvíjí a má dlouholetou tradici. V té době v souvislosti s řešením trestných činů sílil zájem o osobu pachatele a rozvíjely se nové formy trestání a opatření nespojených s bezprostředním odnětím svobody. Tyto nové postupy byly mnohdy úzce spojeny s dobrovolnickou a charitativní péčí. V našem trestním řádu se objevila v roce 1995.

Záměrem mé práce je představení a shrnutí působení této relativně stále nové služby. Pořád dokola se setkávám s otazníkem v očích lidí, když se naskytne téma probační služby. Výsledkem krátkého a zjednodušeného vysvětlení - zprostředkovatel alternativních trestů je pouhé „aha“, které značí o nepřílišné informovanosti. Je velká škoda, že lidé o této instituci tak málo vědí, protože je důležitou a nedílnou součástí trestní justice. Myslím si, že kdyby byla informovanost větší nedocházelo by k zneužívání alternativních trestů a odsouzení pachatele by si možná více vážili této příležitosti. Vždyť alternativní trest má sloužit jako varování, lehká sankce, stále otevřená cesta k počestnému životu. Jen kdyby tato služba vstoupila do podvědomí široké veřejnosti.

Práci jsem rozdělila do několika hlavních kapitol, které mají představit PMS jako takovou.

Začínám nastíněním situace vzniku probace v západní Evropě a jak dlouhá cesta jí trvala než se dostala k nám. Pak její začátky a úplné vysvětlení co vlastně tato cizí slova znamenají. Postupně se dočtete až k dnešní podobě Probační a mediační služby. Její zřízení, organizace, zaměstnanci. Jaké jsou vlastně cíle jejího působení. Jaké zásady a principy činnosti má tato služba a její pracovníci. Dále je nezbytné uvést a vysvětlit některé základní pojmy. A samozřejmě hlavní součástí celé práce je představení všech alternativních trestů, které PMS nabízí. Jako názorný příklad jsem si vybrala **probační dohled**. Objasňuji a popisuji výhody probačního dohledu jako sociální práce v trestní justici. K úplné metodice probačního dohledu uvádím kasuistiku vybraného názorné příkladu, jak lze plnit a neplnit probační dohled s dalšími uloženými povinnostmi.

Práci jsem pojala jako teoretickou bez výzkumu.

1. PROBACE A MEDIACE V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU

Probační a mediační aktivity se v jednotlivých zemích světa rozvíjely na základě kulturní a společenské tradice, ekonomických možností, a v neposlední řadě na základě politického systému dané země.

Tradice v oblasti probace je na evropském kontinentu velice dlouhá, především v zemích západní a severní Evropy, kde začíná zhruba na konci 19. a počátkem 20. století. V této době v souvislosti s řešením trestných činů sílil zájem o osobu pachatele a rozvíjely se nové formy trestání a opatření nespojených s bezprostředním odnětím svobody. Tyto nové postupy byly mnohdy úzce spojeny s dobrovolnickou a charitativní péčí o osoby propuštěné z výkonu trestu, ale také s vývojem nových forem řešení trestních případů, které by nahradily trest odnětí svobody, jehož negativní aspekty začínají být stále více a více diskutovány. Země bývalého komunistického bloku začínají s rozvojem institucionalizované probace a v průběhu 90. let.

Mediační programy v trestní justici se v Evropě začínají postupně uplatňovat od konce 70. let dvacátého století. Inspirace pro mediaci přichází ze severoamerického kontinentu, zejména Kanady, ale také z Austrálie a nového Zélandu, s cílem řešit trestní konflikt, resp. trestnou činnost se zapojením pachatele na straně jedné a oběti na straně druhé. Mediační programy zpravidla působí odděleně od systému probace, případně je mediace poskytována též organizací, jež je pověřena výkonem probačních činností, ale je zpravidla od systému probace oddělená.

1.1 Probace v Evropě

1.1.1 Probace jako forma trestu

Slovo probace má svůj původ v latinském slově *probare* – zkoušeti, ověřovati. Probace jako specializovaná forma činnosti s pachateli, která obsahuje prvky dohledu a kontroly odvozené od autority soudního rozhodnutí, se začíná formulovat v průběhu 19. století. Za zakladatele probace je považován americký obuvník John Augustus, který se dobrovolně staral o pachatele trestných činů. V roce 1841 složil poprvé kauci za muže, který

byl obviněn z opilství, a přesvědčil soudce, aby s vynesením rozsudku počkal pár týdnů a dal obviněnému možnost dodržet svůj slib, že bude vést spořádaný život a bude se dostavovat k soudu. V průběhu této doby byl s obviněným v kontaktu a zároveň mu nabídl zázemí, podporu, a pomoc pro slušný, resp. řádný život na svobodě. Později se s obviněným dostavil k soudu, předložil soudu zprávu o pokrocích obviněného a požádal soud o uložení mírného peněžitého trestu a uhrazení soudních výloh. Do roku 1858 John Augustus složil takto kauci za více než 2000 lidí. V roce 1878 svým úsilím dospěl k přijetí prvního probačního zákona ve státě Massachusetts. (Doubravová, 2001)¹

Probace je považována za druh trestu (v zásadě na zkoušku), který je však vykonáván na svobodě. V kontinentálním právu je spjata především s podmíněným odsouzením, uložením dohledu nad pachatelem a s dalšími podmínkami, které je pachatel na svobodě povinen dodržovat. V anglosaském systému má probace tradici v tzv. *binding over*, tj. zavázání pachatele slibem, že splní podmínky, např. se dostaví před soud a bude řádně žít, ale stejně tak je spojen s formou podmíněného odsouzení. V tomto kontextu lze zahrnout do probace i podmíněné propuštění, tzv. *paroli* (na slib, čestné slovo), včetně uložení dalších povinností.

Koncept probace je v současnosti vzhledem k rozmanitosti právních systémů, ale i povaze sociálních služeb, velice široký a můžeme se setkat s rozdílnými definicemi a pojetími. Např. probace může být definována jako způsob potrestání na sociálně výchovném základě, který je charakteristický kombinací dohledu a pomoci. (Doubravová, 2001)². Podle definice OSN je probace metoda zacházení s vybranou skupinou pachatelů v rámci podmíněného odloženého trestu, kdy je uložen dohled spolu s poskytováním individuálního poradenství a dalších podpůrných služeb (Doubravová, 2001)³. Za probaci v širším slova smyslu je považována také práce v oblasti výkonu trestu obecně prospěšných prací a dalších trestů a opatření, které obsahují formy individuální práce s klientem směřující k plnění specifických povinností a podmínek zkušební doby. Činnost probační služby tak zahrnuje širokou škálu aktivit souvisejících s hledáním možností řešení trestního konfliktu, přípravou podkladů a realizací trestů a opatření vykonávaných na svobodě. V posledním desetiletí se činnost probační služby zaměřuje nejen na osobu pachatele a jeho bezprostřední sociální okolí, ale také na práci s poškozeným. Namísto termínu *probační služba* je používáno označení sociální služby v justici.

1.1.2 Vývoj konceptu probace v Evropě

Současná podoba systémů probace v Evropě se neopírá o jeden myšlenkový koncept, ale je výsledkem prolínání různých trendů vývoje v posledních 150 letech. Významnou roli v procesu utváření a vymezení probace v jednotlivých státech sehrály nevládní spolky a organizace. Nejprve vznikaly probační aktivity mimo státní zařízení zpravidla v rámci církví a dobrovolnických organizací. Jak již bylo uvedeno, vznik a činnost systému probace byly v některých zemích výrazně ovlivněny vývojem na poli „péče“ o osoby uvězněné a propuštěné, především o ty, kterým byl uložen trest odnětí svobody nebo byly podmíněně propuštěny. V Evropě je za zemi s nejdelší tradicí probace považováno Nizozemsko. Nizozemská probační služba datuje své založení již rokem 1823, kdy kupci založili první spolek probační služby na pomoc pachatelům, protože poznali, že pouhý trest nebo uvěznění nic neřeší. Dlouholetou tradicí probační práce v Evropě má dále Velká Británie a skandinávské země. V zemích západní Evropy zaznamenala probace znatelný rozvoj především v druhé polovině 20. století, kdy se systém probace vyvíjel v úzkém propojení se snahami zavádět nové formy trestů a opatření vykonávaných na svobodě.

Za posledních 50 let probace prošla několika významnými vývojovými epochami, které můžeme ve stručnosti charakterizovat následujícím způsobem:

- období 50. let se vyznačuje především snahami o humanizaci vězeňských trestů a zároveň pokusy o komplexní uplatnění alternativních trestů, zejména podmíněného odsouzení s dohledem a podmíněného propuštění. Zaměření probační práce je v této době orientováno výlučně na osobu pachatele, popřípadě na jeho bezprostřední sociální okolí.
- V průběhu 60. a 70. let se v probačních činnostech stále více prosazují rozmanitá výchovná, sociální a terapeutická opatření, která jsou prioritně uplatňována formou institucionální péče. Tyto způsoby v této době charakterizuje motto „*zacházení namísto trestání*“.
- Koncem 70. let a v průběhu let 80. nastává odklon od institucionálního zacházení s pachateli a v práci s pachateli je zdůrazňován význam přirozeného sociálního prostředí pachatele pro jeho nápravu. Probační práce začíná mít „komunitní“ rozměr a hledají se nové ambulantní postupy pro řešení trestné činnosti, které by zohledňovaly roli prostředí, ve kterém pachatel žije.

- V průběhu 80. let nastává období vývoje trestní politiky, který má tzv. *depenalizační charakter*, charakteristický tendencí nahrazovat obvyklé tresty opatřeními a způsoby práce, které nemají povahu trestu. Začínají se zavádět první instituty odklonů v trestním řízení (*diverze*). Probační aktivity se uplatňují nejen po rozhodnutí soudu, ale také v dalších fázích trestního řízení.
- V 90. letech sílí tendence zohledňovat v činnosti probačních služeb práci s prostředím, kde došlo ke spáchání trestného činu. Dále je pod vlivem rostoucí nespokojenosti s úlohou poškozeného v trestním řízení zdůrazňována potřeba práce s oběťmi trestných činů, jako s jednou ze stran trestního sporu. V této souvislosti se rozvíjí spolupráce probační služby s organizacemi, které se zabývají oběťmi trestných činů, a probační služba jim nabízí speciální poradenství, pomoc a další doprovodné služby.

Zásadní přelom přichází v souvislosti s vnímáním trestného činu nejen jako konfliktu mezi pachatelem a společností, ale jako trojrozměrné události mezi pachatelem, poškozeným a společností, která narušila jejich vzájemné vztahy

1.1.3 Organizační uspořádání a poslání probačních služeb v Evropě

Systemy probační služby v evropských zemích představují pestrou škálu organizačních modelů. Co se týká právní úpravy a organizace probační služby, můžeme se setkat se začleněním probace jako specializované sociální práce přímo do justice (např. Francie), nebo je touto činností pověřena privátní organizace (Rakousko, Nizozemsko). Některé země mají probační činnosti zajištěné zároveň prostřednictvím privátních a justičních orgánů (např. Anglie a Wales). Pro tento typ služby jsou finance zpravidla poskytovány z veřejných prostředků, a to i v případě, že jsou probační činnosti zajišťovány privátními organizacemi.

Přes mnohé formální rozdíly mají probační systémy v Evropě řadu společných rysů. Patrné je především tradiční zaměření sociálních služeb v justici směrem k posilování možností společenské rehabilitace pachatelů a efektivního uplatňování trestů a opatření vykonávaných ve společenství.

Pro probační služby v evropských zemích jsou charakteristické následující úkoly a oblasti činnosti:

- poskytovat kvalifikovaný informační servis pro orgány činné v trestní m řízení za účelem usnadnění jejich rozhodovací činnosti.

- Podporovat, organizovat a zajišťovat výkon sankcí a opatření vykonávaných ve společenství, především prostřednictvím individuální práce s pachateli trestných činů s cílem posílit jejich schopnosti začlenit se do společnosti.
- Poskytovat pachateli v průběhu jeho kontaktu s trestní justicí sociální a psychologickou pomoc, poradenství a podporu.
- Podporovat rozvoj programů zaměřených na odklon od klasického trestního řízení a napomáhat jejich realizaci.
- Podporovat a věnovat se klientům ve výkonu trestu odnětí svobody a pomáhat jim se připravit na život na svobodě.
- Podporovat rodiny a osoby z nejbližšího sociálního okolí pachatelů za účelem vytvoření podmínek pro jejich klidné soužití a dosažení jejich postupné společenské rehabilitace.

Vedle těchto oblastí činnosti, se samozřejmě objevují další, méně tradiční služby a činnosti. Patří se např. náhrady vazby a poradenství s tím spojené.

Začínají se objevovat činnosti a programy zaměřené na zohlednění potřeb a zájmů poškozeného. Například v Británii a Walesu jsou probační pracovníci při získávání podkladů k rozhodnutí o propuštění pachatele na paroli povinni nabídnout poškozenému bližší informace o této možnosti a diskutovat s ním možné dopady rozhodnutí pro jeho život, jeho rodinu, a podkladech vzít v úvahu zájmy a potřeby poškozeného.

1.1.4 Evropské organizace

Pro výměnu zkušeností a mezinárodní spolupráci v oblasti probace a parole slouží řada organizací. Z hlediska evropského regionu je to v této oblasti významná především *Stálá evropská konference pro probaci a péči o propuštěné (Konference Permanente Européene de la Probation – CEP)*. Tato organizace byla založena v roce 1982. Jejími členy jsou vládní a soukromé organizace působící v oblasti probace. Členy se mohou stát rovněž i fyzické osoby. Posláním CEP je přispívat k výměně mezinárodních informací a zkušeností mezi odborníky a praktiky z oblasti probačních aktivit a dalších forem řešení trestních případů a napomáhat vzniku a naplňování mezinárodních standardů v oblasti probační práce. CEP má statut pozorovatele v Radě Evropy. Českou republiku zastupuje v CEP *Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici*.

1.2 Mediace mezi poškozeným a obviněným v Evropě

1.2.1 Mediace jako metoda řešení konfliktů

Podstata mediace spočívá ve zprostředkování řešení sporu za účasti třetí strany - mediátora, jehož úkolem je řídit mediace a pomoci stranám sporu dospět k řešení, které uspokojí jejich zájmy a potřeby. Tento způsob řešení konfliktu vychází z přesvědčení, že strany konfliktu jsou schopny velké množství sporů řešit vlastními silami a minimem vnějších zásahů.

První aktivity usilující o ověření konceptu mediace jako metody sporu se v trestní praxi objevují v Kanadě koncem 60. let. Za první mediační program zaměřený na oblast trestní justice je považován projekt ve městě Elmira v kanadské provincii Ontario, který by započat v roce 1974. U zrodu tohoto programu stála církev, soudce a probační pracovník, kdy soudce přistoupil na návrh probačního pracovníka: uložit dvěma mladistvím, kteří vandalismem poškodili majetek dvaceti dvou poškozených, aby se s nimi setkali a vyjednávali o způsobu náhrady škody, kterou zapříčinili. Tento přístup našel podporu poškozených i místní komunity a celý případ je vnímán jako začátek rozvoje mediačních programů na severoamerickém kontinentu. V této souvislosti je mediace mezi poškozeným a obviněným v některých zdrojích uváděna jako „kanadský dar světu“. Trend řešit konflikty mediací se posléze objevil také v Austrálii, Novém Zélandu, Evropě a jižní Africe.

1.2.2 Mediace – poslání a způsoby uplatnění

V jednotlivých zemích, resp. v rámci jednotlivých projektů, se setkáváme s odlišně stanovenými cíli pro mediaci. V zásadě můžeme říci, že mezi nejčastěji uváděné patří následující, které mohou být vzájemně propojovány a kombinovány:

- rozhovor pachatele a poškozeného o události trestného činu a směřování k vzájemnému přiblížení svých postojů,
- morální a materiální satisfakce poškozeného,
- řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným a dopadů trestné činnosti na blízké sociální okolí obou stran,

- nalezení možnosti tzv. nepřímé separace, kdy se pachatel zaváže vykonat bezplatnou práci ve prospěch komunity či podstoupit některý z léčebných nebo výchovných programů,
- nalezení vhodné sankce jako odpovědi na trestný čin a předložení návrhu soudu.

V rámci mediace existují různé přístupy a školy. Obecně lze říci, že mediace je považována za jednu z významných metod spojenou s filozofií obnovující justice, dokonce je vnímána jako jeden ze základních nástrojů praktického uplatnění tohoto přístupu. Mediace redefinuje trestný čin jako konflikt mezi stranami, kterých se bezprostředně týká.

1.2.3 Mediace mezi poškozeným a obviněným v Evropě

Za průkopnickou zemi v oblasti mediace mezi poškozeným a obviněným na evropské kontinentě je považována Velká Británie, kde byly programy mediace zahájeny koncem 70. let. O několik let později se objevily mediační programy v Norsku a Finsku, které byly úzce svázány s komunitami, kde ke sporům, dochází, a řešily různé formy konfliktů, trestní nevyjímaje.

V polovině 80. let se setkáváme s prvními experimenty mediace mezi poškozeným a obviněným v Nizozemsku, Německu, Rakousku. Rozvoj mediace v jednotlivých evropských zemích měl zpočátku pozvolné tempo a využití mediace dlouho zůstávalo na úrovni pilotních projektů a experimentů. Mediace se začala rozvíjet především v souvislosti se zaváděním rozličných forem odklonů od klasického soudního řízení, kdy představovala významný nástroj pro splnění podmínek pro jejich využití. Pozornost se zaměřovala především na trestní věci mladistvých pachatelů a řešení méně závažné trestné činnosti. V 90. letech zaznamenala mediace bouřlivý vývoj, jak ve smyslu rozvíjení teorie, metodologie, tak ve vymezení profese mediátora, což je patrné nejen v oblasti mediace mezi poškozeným a obviněným, ale rovněž v prostředí mimo trestní justici. Koncem 80. let a v průběhu 90. let našla mediace své zakotvení v trestní legislativě některých zemí, rozšířila se také oblast jejího využívání.

V současné době v sobě termín mediace mezi poškozeným a obviněným zahrnuje celou řadu forem a postupů. Groenhuijsen rozlišuje podle způsobu využití mediace v trestním řízení tři základní modely (Doubravová, 2001)⁴:

1. mediace jako součást tradičního trestního procesu – tento model je řízen pravidly, za jakých podmínek může být případ v dané fázi trestního řízení předán k mediaci. Dosažená dohoda mezi poškozeným a obviněným má vliv na výsledek trestního stíhání.

2. mediace jako alternativa k trestnímu řízení – v tomto modelu je mediace využíváno v raných fázích trestního řízení a mediace nahrazuje trestní reakci na spáchaný trestný čin.

3. mediace jako komplementární součást trestního procesu, často využívaná po rozhodnutí soudu o vině a trestu k řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným.

Studie *Evropského fóra pro mediaci mezi poškozeným a obviněným a obnovující justici* o aktuální situaci v oblasti mediace v trestních věcech v evropských zemích uvádí, že mediace je významně praktikována v Rakousku, Belgii, Finsku, Francii, Německu, Norsku a Velké Británii.

2. POČÁTKY A SOUVISLOSTI VZNIKU PROBACE A MEDIACE V ČESKÉ REPUBLICE

Pro porozumění současného stavu a směřování Probační služby je nezbytné ohlédnout se za aktivitami, které ve své době přispěly k rozvoji nových způsobů a forem práce s pachateli trestných činů.

Mezi takové aktivity patřilo zejména úsilí různých odborníků z tzv. pomáhajících profesí z konce 60. let, které zahrnovaly trendy k posilování sociálně – výchovných prvků při práci s pachateli trestných činů, zejména se zaměřením na odstranění příčin porušování právních norem. V letech 1968 až 1971 vzniklo ve spolupráci Národního výboru hl. města Prahy a Výzkumného ústavu kriminologického při tehdejší Generální prokuratuře experimentální středisko, které pracovalo v rámci projektu „*Výzkum faktorů recidivy*“, a jeho cílem bylo ověřit v podmínkách velkého města účinné metody práce s tzv. sociálně nepřizpůsobivými občany, včetně těch, kteří byli propuštěni z výkonu trestu. Tím byl odstartován proces uplatňování nové profese sociálních kurátorů, jejichž pracoviště se postupně rozšiřovala do dalších měst. Orientace na pachatele trestné činnosti, zejména na recidivisty, byla výrazem dobového přesvědčení, že síly je nutno zaměřit tam, kde je situace de facto nejhorší. Tím byl žádoucí systém prevence sociálně patologických jevů založen od konce.

V návaznosti na sociální kurátory již po několika letech vznikla místa specialistů pro práci s delikventní mládeží, tzv. kurátorů pro mládež, v rámci tehdejších okresních národních výborů, přičemž v jejich činnostech převládal prvek kontroly. Až koncem 80. let došlo k redefinici poslání této instituce, kdy se začalo vedle kontroly stále více objevovat téma zprostředkování pomoci mladistvým, proti kterým bylo vedeno trestní stíhání, a také jejich rodinám.

Rovněž v rámci systému vězeňství byla zřizována místa sociálních pracovníků, mezi jejichž povinnosti patřilo mimo jiné umožňovat odsouzeným udržovat kontakty s jejich rodinami a sociálním prostředím po dobu výkonu trest odnětí svobody a připravovat podmínky pro jejich případné propuštění z vězení.

Tyto aktivity byly motivovány úsilím odborníků v oblasti sociální práce, psychologie a práva o zavádění nových prvků v oblasti zacházení s pachateli trestných činů a vytvoření účinných systémových opatření pro uplatnění nových trendů, přičemž snaha byla inspirována příklady a zkušenostmi ze zahraničí.

Po roce 1989 se v souvislosti se zásadní změnou politického a společenského systému daleko výrazněji projevíly důsledky dlouhotrvajících nedostatků minulého režimu v oblasti trestní politiky zejména, ve vysokém nárůstu kriminality a pokračující silné represi celého justičního systému. Přesto se v tomto období začínají objevovat vedle již existujících sociálních kurátorů a kurátorů pro mládež další aktivity, které přispěly k budoucímu formování základů probace a mediace v České republice.

Předně se jednalo o experiment „*Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež*“. Autoři projektu se inspirovali zkušenostmi sociálních pracovníků západních zemí z konce 80. let, zejména pak z Rakouska, kde se začaly využívat tzv. odklony trestního řízení. Prostřednictvím projektu MS alternativa se v řešení trestné činnosti nově objevil prvek aktivního zapojení pachatele, se zaměřením na odstranění následků jeho jednání, ale také poškozeného, kterému bylo umožněno ovlivňovat proces vlastního odškodnění. Poprvé byly uplatněny prvky mediace mezi poškozeným a obviněným jako metody řešení sporu za přispění třetí osoby – mediátora.

S experimentem MS alternativa souvisely i postupné změny na poli trestní legislativy směrem k rozšíření škály trestů nespojených s uvězněním pachatele a dalších opatření, zejména tzv. odklonů v trestním řízení. V roce 1993 byl novelou trestního řádu zaveden institut podmíněného zastavení trestního stíhání, a postupně byly přijímány další instituty: narovnání, trest obecně prospěšných prací, trest podmíněného odsouzení s dohledem a možnost podmíněného upuštění od potrestání s dohledem.

Sociální práce výraznou měrou ovlivnila způsoby práce s pachateli trestných činů a otevřela širokou diskusi o teorii, metodách a vhodných řešeních trestné činnosti inspirovaná novými dostupnými informacemi a celkovou atmosférou ve společnosti.

Výsledkem byla nově zformulovaná vize, resp. definice sociální práce, která stavěla sociálního pracovníka do role prostředníka v konfliktu norem: na jedné straně normy a vnitřní

pravidla klientů, a na straně druhé normy a pravidla společnosti. Smyslem je nalézat v tomto konfliktu přijatelná řešení pro obě strany.

V souvislosti s výše popsány událostmi, usilováním o přibližování legislativy standardům zemí EU, a také postupně se prosazujícím „reformním tendencím v sociální sféře a justici“, se stále naléhavěji objevovala potřeba vytvořit ucelený systém činností pro širší využívání a efektivní realizaci zavedených alternativních trestů a odklonů v trestním řízení.

Za tímto účelem přijala vláda v roce 1994 program prevence kriminality a usnesením č. 341 zavázala ministra spravedlnosti úkolem, aby zřídil místa probačních úředníků. Od 1. 1. 1996 bylo toto usnesení zrealizováno a na většině okresních a některých krajských soudech byla zřízena místa probačních úředníků.

Současně se začala rozvíjet kvalifikovaná sociální práce s obviněnými v trestní justici a pozvolna se ve spolupráci s některými soudci, státními zástupci a dalšími odborníky vyvíjely koncepční materiály ovlivňující budoucí podobu zákona o Probační a mediační službě.

Praxe probačních úředníků z konce devadesátých let však narážela na řadu omezení, mezi než patřil problém, zejména u ustanovených úředníků soudu, nedostatek prostoru pro probační a mediační aktivity, absence kvalifikačních požadavků na výkon této funkce, pochybnosti právní veřejnosti zejména soudců a státních zástupců o užitečnosti alternativních trestů a opatření obecně.

V době, kdy se již připravoval zákon o Probační a mediační službě a jeho účinnost se předpokládala k 1. 1. 2001, se naléhavě objevila potřeba připravit pro novou službu kvalifikované úředníky a asistenty. Proto byl v průběhu r. 1999 Sdružením pro rozvoj sociální práce a Institutem pro další vzdělávání soudců a státních zástupců společně zpracován projekt Kvalifikačního vzdělávacího programu pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby. Tento projekt byl schválen ministrem spravedlnosti a za finanční podpory Nadace Open Society Fund Praha a Ministerstva spravedlnosti ČR byl v letech 1999 – 2000 realizován první ročník odborného kvalifikačního vzdělávání této profesní skupiny.

Účelem popisu vývoje probace a mediace bylo zejména zmapovat aktivity důležité pro ustanovení a současnou podobu Probační a mediální služby v České republice.

3. POJMY PROBACE A MEDIACE

Probační a mediační služba v rozsahu stanoveném především v zákonu č. 257/2000 Sb. O Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí (dále jen zákon o PMS) a jak je ostatně patrné z jejího názvu, provádí zejména probaci a poskytuje mediační služby. Pojem **probace** je odvozen od latinského *probare*, tj. zkoušeti, ověřovati, a **mediace** má svůj původ v latinských *medius*, *median*, tj. kupříkladu střed, prostřední. Základní vymezení pojmů probace a mediace je uvedeno v § 2 zákona o PMS a vychází z původní jazykové konstrukce obou pojmů.

Probací se podle § 2 ods. 1 zákona o PMS rozumí *„organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen obviněný), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím nedošlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“*.

Zákonem je tedy probace vymezena zejména jako soubor činností a aktivit směřujících k realizaci rozhodnutí státního zástupce nebo soudu. Probace má široký rozsah činností. Nemá tak vnímána pouze jako souhrn určitých sankčních opatření, ale též jako škála služeb, aktivit, činností, které Probační mediační služby v souvislosti s výkonem „alternativ“ zajišťuje.

Vedle zajištění realizace soudem nebo státním zástupcem uložených sankcí v širším slova smyslu lze ovšem pod pojmem probace zařadit též specifické činnosti vykonávané ještě před pravomocným rozhodnutím soudu nebo státního zástupce, které zpravidla směřují k přípravě podkladů pro takové rozhodnutí. Příkladem je zpracování zpráv o osobě obviněného či poškozeného a jejich aktuální životní situaci a obstarávání relevantních podkladů pro rozhodnutí soudu či státního zástupce. Smyslem těchto činností je přispět k individualizaci možného trestního postihu, motivovat obviněného aktivně se ujmout řešení následků a příčin vlastní trestné činnosti. Kontakt klientů s PMS je dobrovolný.

Mediací se podle § 2 ods. 2 zákona o PMS rozumí „*mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu a vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*“

Jedná se o neformální proces urovnání konfliktu spojeného s konkrétním trestným činem a s tím související zprostředkování alternativního řešení trestní věci. Smyslem mediace je proto na jedné straně zmírnění či urovnání konfliktních stavů spojených s trestným činem a zmírnění škod a následků, a na straně druhé nalezení řešení v konkrétním případě, které umožní státnímu zástupci a soudu účinně aplikovat pestrou škálu alternativ k potrestání popřípadě alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. V tomto smyslu nemusí mediace směřovat výlučně k vytvoření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání či narovnání, ale také k uplatnění dalších procesních postupů a trestů nespojených s odnětím svobody.

Mediace mezi poškozeným a obviněným není vyloučena ani po pravomocném skončení trestní věci, pokud vede k urovnání vztahů narušených trestným činem a tím prospívá k naplnění smyslu a podstaty uložených trestů či omezení a povinností (zde zejména povinnosti nahradit škodu způsobenou trestným činem).

4. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR

4.1 Zřízení Probační a mediační služby

Dle zákona 257/2000 Sb. je zřízena Probační a mediační služba, která provádí v rozsahu stanoveném zákonem úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestní řízení.

Probační a mediační služba je organizační složkou státu a účetní jednotkou.

4.2 Organizace Probační a mediační služby

V čele Probační a mediační služby je ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Ředitel Probační a mediační služby za jistí její chod po stránce personální, organizační, hospodářské, materiální a finanční.

Plnění úkolů Probační a mediační služby ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie České republiky zajišťují její střediska, která působí v sídlech okresních soudů nebo naroveň jim postavených obvodních nebo městských soudů (dále jen „okresní soudy“). Střediska Probační a mediační služby (dále jen „střediska“) působící v sídlech okresních soudů, která jsou současně sídly krajských soudů nebo Městského soudu v Praze, zajišťují úkoly Probační a mediační služby i ve vztahu k těmto soudům, příslušným státním zastupitelstvím a policejním orgánům.

Příslušnost středisek k provádění úkonů probace a mediace se řídí příslušností soudu a v přípravném řízení státního zástupce, v jehož obvodu středisko působí. K urychlení řízení nebo z jiných důvodů může předseda senátu nebo samosoudce příslušného soudu a v přípravném řízení příslušný státní zástupce uložit provedení potřebných úkonů středisku, v jehož obvodu bydlí osoba, které se takové úkony týkají.

Středisko lze dále členit podle potřeby na oddělení zaměřená zejména na mladistvé obviněné, obviněné ve věku blízkém mladistvích nebo uživatele omamných a psychotropních látek.

Podrobnosti pro vytváření středisek a jejich vnitřní organizaci upravuje Statut Probační a mediační služby, který vydává Ministerstvo spravedlnosti.

4.3 Zaměstnanci Probační a mediační služby

1. Zaměstnanci PMS jsou: úředník PMS

asistent PMS

administrativní a provozní zaměstnanci

Zaměstnanci PMS jsou oprávněni činit jménem PMS právní úkony v rámci jejich pracovních činností v rozsahu stanoveném zákonem o Probační a mediační službě a dalšími právními předpisy, organizačním řádem a dalšími vnitřními předpisy, pracovní smlouvou a popisem práce, nebo na základě zvláštního pověření uděleného ředitelem.

2. Ředitel

Ředitel řídí, organizuje a kontroluje činnost PMS a odpovídá za ni ministru spravedlnosti

3. Zástupci ředitele

4. Vedoucí střediska

Vedoucí střediska - odpovídá za správný chod a činnost střediska

- řídí, organizuje a kontroluje práci střediska
- metodicky vede činnost úředníků a asistentů
- navrhuje jejich zařazení do vzdělávacích programů
- odpovídá za řádný chod a hospodaření
- ve spolupráci s ekonomickým oddělením zabezpečuje evidenci, údržbu a opravy technických zařízení budovy, kanceláře a vybavení
- odpovídá za dodržování právních předpisů a předpisů BOZP

- zajišťuje administrativní podklady v oblasti personální

5. Vedoucí oddělení

6. Kontrola plnění úkolů

Kontrolu plnění úkolů zajišťují všichni vedoucí popřípadě pověřeni zaměstnanci v rozsahu stanovené pravomoci a odpovědnosti.

4.4 Činnost Probační a mediační služby

Probační mediační služba vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednávána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tímto účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život.

Probační a mediační činnost spočívá zejména:

- v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí
- ve vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody
- ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem
- ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací, ve sledování výkonu ochranných opatření
- ve sledování a kontrole chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Probační a mediační služba současně pomáhá při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem.

Probační a mediační služba věnuje zvláštní péči mladistvím obviněným a obviněným ve věku blízkém mladistvích, přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek.

Probační a mediační služba se podílí na prevenci trestné činnosti.

Úkony probace a mediace, pokud nejsou zákonem svěřeny do výlučné působnosti Probační a mediační služby, mohou vykonávat nebo se na nich podílet i jiné osoby.

Probační a mediační služba provádí v rámci své působnosti úkony na pokyn orgánů činných v trestním řízení a ve vhodných případech v oblasti mediace i bez takového pokynu zejména z podnětu obviněného a poškozeného; v těchto případech o tom neprodleně informuje příslušný orgán činný v trestním řízení, který může rozhodnout, že věc k mediaci nepředává a mediace proto dále prováděna nebude.

V souvislosti s úkony probace a mediace je Probační a mediační služba oprávněna opatřovat informace a poznatky o osobě obviněného nebo o stanoviscích poškozeného významných pro rozhodnutí soudu či státního zástupce.

Policejní orgán a státní zástupce vyrozumívá středisko o věcech vhodných k mediaci; zejména v trestních věcech mladistvích postupuje tak, aby byla využita od počátku trestního stíhání nebo místo něj.

4.5 Poslání Probační a mediační služby

Posláním Probační a mediační služby je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatňování alternativních postupů v trestním řízení, zajištění účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin. Za tím účelem provádí PMS probaci a mediaci a podílí se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi usiluje o urovnání konfliktních stavů,

obnovení respektu k právním normám v souvislosti s trestním řízením. Nedílnou součástí poslání PMS je prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti.

4.5.1 Cíle působení Probační a mediační služby

1. Integrace obviněného – Probační a mediační služba směřuje k začlenění obviněného do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který usiluje o obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, o jeho uplatnění a seberealizaci.

2. Participace poškozeného – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém.

3. Ochrana společnosti – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

4.5.2 Zásady činnosti Probační a mediační služby

1. Důstojnost jednání – způsob práce s klienty musí být v souladu se základními lidskými právy a svobodami a musí respektovat jejich důstojnost a autonomii.

2. Zákonnost – postup pracovníků služby při výkonu probace a mediace musí být v souladu s příslušnými zákony.

3. Přiměřenost intervence – míra zásahu pracovníků služby vůči pachateli nesmí překročit rozsah o obsah pravomocného rozhodnutí soudu nebo státního zastupitelství.

4.5.3 Principy činnosti Probační a mediační služby

1. Transparentnost – usiluje o dostatečnou informovanost orgánů činných v trestním řízení o průběhu práce s klienty a poskytnutí srozumitelných informací pro klienty o systému a prostředí, ve kterém se v důsledku události trestného činu ocitli.

2. Individualizace – postup práce s klienty vychází z jejich individuálních potřeb a zájmů a okolností případu.

3. Včasnost intervence – usiluje o kontakt s klienty v co nejranější fázi trestního řízení.

4. Vybáženost – usiluje o vyvážený přístup a účast klientů i potřebám a zájmům obviněných a poškozených a společnosti za účelem nalezení vzájemně přijatelného řešení případu.

5. Motivace – usiluje o aktivní přístup a účast klientů při řešení následků trestné činnosti. Pachatele podporuje při hledání zdrojů a kompetencí, které mu umožní změnit dosavadní vzorce chování, jež ho přiváděly do konfliktu se zákonem. Poškozenému nabízí možnost stát se aktivním subjektem, který může mít vliv na podmínky a způsob vlastního odškodnění.

4.6 Nástroje pracovníků Probační a mediační služby

Úředníka asistent PMS využívá ve své práci rozličných postupů a způsobů práce, které můžeme rozdělit na dvě základní kategorie – **aktivní a pasivní nástroje**. Kritériem tohoto dělení je povaha těchto nástrojů a míra zapojení klienta do procesu jejich uplatňování. Aktivní nástroje zapojují klienta a vyžadují z jeho strany jistou míru spolupráce. Naopak pasivní nástroje jsou postaveny na jednostranné aktivitě pracovníka PMS a klientova přičinění, resp. aktivní účast přímo nevyžadují.

4.6.1 Aktivní nástroje

Aktivní nástroje mají interaktivní povahu a předpokladem jejich využití je:

- osobní kontakt s klientem
- proces vzájemné komunikace

Využití aktivních nástrojů umožňuje:

- zapojit klienta do procesu řešení trestní věci
- zohlednit jeho specifické potřeby, zájmy a možnosti
- spolupracovat s klientem na tvorbě řešení

Aktivní nástroje slouží k naplňování specifických konceptů PMS s ohledem na řešení příčin a následků trestního konfliktu, individuálního přístupu k jednotlivým případům,

motivace obviněných přijmout odpovědnost za spáchaný trestný čin a satisfakce poškozených.

Mají povahu procesu, přinášejí možnosti nových pohledů, změny postojů klientů a vytvářejí potenciál pro efektivní řešení jednotlivých případů. Za hlavní aktivní nástroj považujeme profesionální rozhovor s klientem, který se řídí obecnými zásadami vedení rozhovoru a dále je ovlivněn kontextem justice, ve které je realizován.

Rozhovor jako aktivní pracovní nástroj

O rozhovoru uvažujeme ze tří hledisek:

- obecná metoda práce
- specifika navázání kontaktu
- proces vedení klienta rozhovorem

Obecně o rozhovoru jako profesionální práci

Rozhovor je nejčastěji používaný způsob aktivního kontaktu s klientem. Proto je důležité si uvědomit, jaký je mezi pracovníkem, rozhovorem a klientem vztah. Pracovník působí na rozhovor a ten teprve pak působí na klienta. To, s čím pracovník zachází, není klient, ale rozhovor. Pracovník pracuje na rozhovoru, nikoli na klientovi. Nemění klient, ale rozhovor.

Právě v tom, jak pracovník s rozhovorem zachází, se od sebe profese odlišují. Jinak vede rozhovor vyšetřovatel, jinak státní zástupce, jinak soudce a jinak pracovník PMS. Pracovník formuluje, tvoří, mění rozhovor tak, aby klient měl právě díky tomuto rozhovoru možnost se sám měnit, přijímat a rozvíjet své názory, postoje, způsoby chování, rozhodování atd. Existují však i jiné druhy rozhovoru (např. diagnostický rozhovor) nebo může pracovník použít direktivní způsob sociální práce.

Je důležité si uvědomit, že ne každé mluvení je profesionální rozhovor, o který nyní jde. Německý filozof Habermas zformuloval nevyhnutelné podmínky, které rozhovor s druhým člověkem musí splňovat, abychom jej rozhovorem mohli nazvat:

- stejná možnost všech účastníků hovoru do něj svobodně vstupovat
- stejná možnost všech účastníků hovoru hájit svůj názor
- upřímnost či věrohodnost promluv všech účastníků

- stejný podíl všech zúčastněných na moci, tj. stejná možnost hovor regulovat

Jinými slovy, o rozhovor se jedná pouze tehdy, když ten druhý má zaručenu (nepodmíněnou) svobodu k tomu mému si říci své.

K tomu je nutné:

- přijmout za vlastní postoj či přesvědčení, že rozhovor musí být respektující a příjemný, aby mohl být také užitečný
- naučit se dovednosti formulovat své myšlenky tak, aby je klient mohl vnímat jako návrhy, jež smí přijmout, ale i nemusí
- vědět, že způsob vedení rozhovoru je nezávislý jak na tématu, tak na jeho obtížnosti
- vědět, že proces rozhovoru zůstává stejný, nehledě na kontext setkání, aranžmá schůzky, počet předešlých jednání s klientem

Základní doporučení pro profesionální rozhovor:

- v každé konzultaci s klientem se věnovat představám očekáváním, s kterými klient přichází
- opakovaně zkoušet zformulovat cíl, k němuž se pomocí rozhovoru chcete dostat
- hledat společné postupy, jak se k cíli dostat
- má-li si klient vybrat z vaší nabídky, musí ji nejprve porozumět – opakovaně se ujišťovat, zda klient rozumí tomu, co říkáte
- nabízet klientovi, co můžete dělat a jak s jeho tématy pracovat
- nevyhýbat se žádným tématům, s kterými klient přijde
- u každého tématu se snažte zjistit, jak s ním máte podle klienta naložit, zda řešit, radit či jen vyslechnout
- svou řeč přizpůsobit klientovým možnostem a kontextu jeho chápání
- nespěchat s tím, abyste všemu hned porozuměli; být zvědavý, jak to vidí klient
- posilovat aktivitu kompetenci klienta a nepracovat „za něj“, umožnění být znalcem vlastních problémů a jejich řešení
- znovu a znovu vyjasňovat své místo v rozhovoru, své poslání, cíle a úkoly (Doubravová, 2001)⁵

4.6.2 Pasivní nástroje

Pasivními nástroji rozumíme jednostranné aktivity úředníků a asistentů, tj. jsou prováděny pracovníky PMS bez součinnosti s klientem. Nemají tedy interaktivní povahu a projevují se statickými úkony PMS, jejichž výstupem je získání informace nebo potvrzení určité skutečnosti.

Využití pasivních nástrojů PMS směřuje především k osobě obviněného, u poškozeného je možnost jejich využití naprosto minimální. Také vzhledem k osobě obviněného je nutné mít zásadu presumpce neviny a k pasivním nástrojům sahat až v souvislosti se zajištěním výkonu rozhodnutí ve věci, které učinil soudce nebo státní zástupce.

Právě pro tuto jednostrannost je jejich užití nutné podmiňovat dodržáním etických principů:

- klient musí být o možnosti jejich použití poučen
- musí být použity s vědomím klienta, nebo
- o jejich použití musí být informován

Nedodržování těchto principů by mohlo vést k „ohrožení“ klienta zneužitím pravomocí, kterými služby disponuje. Dodržování těchto zásad umožňuje vytvářet předpoklady pro to, aby klienti rozuměli důvodům, proč a za jakým účelem úředník nebo asistent služby takové kroky dělá. Tento otevřený přístup je nejen profesionální, ale do jisté míry představuje i způsob ochrany pro pracovníky PMS. Transparentní jednání s vyjasněním všech možností i rizik by mělo předejít případným nedorozuměním nebo sporným situacím mezi pracovníkem a klientem, které někdy mohou mít i ohrožující charakter.

Příkladem použití pasivních nástrojů při získávání informací o osobě klienta jsou dotazy na rejstřík trestů, centrální evidenci obyvatel (CEO), centrální evidenci vězňů (CEV) nebo vyžádání si informace o klientovi z dalších zdrojů. Využívání pasivních nástrojů vychází především z dohledové a kontrolní úlohy PMS, která souvisí se zajištěním výkonu pravomocného rozhodnutí soudu nebo státního zástupce.

Specifické postavení mají pasivní nástroje ve stádiu před rozhodnutím soudu nebo státního zástupce. Dobrovolnost spolupráce klientů s PMS vyžaduje využívání aktivních nástrojů, pasivních nástrojů je v tomto smyslu možno využívat pouze jako prostředku k vytvoření předpokladu pro navázání kontaktu s klientem a využití nástrojů aktivních. Obecně platí, že zvyšující se míra využití aktivních nástrojů umožňuje snižovat zastoupení pasivních nástrojů a činnost PMS činí efektivnější ve smyslu dosažení změn postojů klienta a nalezení možností individuálního postupu řešení daného případu.

Právě možnost používat ve své činnosti aktivních nástrojů, které se řídí zásadou otevřenosti a spolupráce, vytváří pro PMS v justici specifické postavení. Pracovníci PMS by měli prostřednictvím své profesionality vytvářet podmínky k tomu, aby pasivní nástroje vykonávaly především doplňující roli a byly využívány vyváženě a pokud možno v kombinaci s nástroji aktivními.

Klíčovým aktivním nástrojem úředníků a asistentů PMS je profesionální rozhovor, mezi pasivní nástroje patří předávání informací, vedení dokumentace a spisu, ověřování a získávání informací o klientovi z dalších zdrojů bez součinnosti s klientem.

Předávání informací jako pasivní pracovní nástroj

Předávání informací představuje pracovní nástroj pracovníka PMS. Pasivní proto, že je jednostranný, jeho cílem je předání informací, nikoli spolupráce na jejich změně. Informace mají být předány v pokud možno nezměněné podobě.

Ten, komu jsou informace předávány, není žádán, aby si k nim řekl své, ani aby je komentoval. Je žádán o to, aby jim porozuměl přijal je, případně, aby se jimi řídil. Díky tomuto předávání informací není rozhovor, jakkoli se mu na první pohled podobá tím, že se mluví. Typickým předáváním informací je vstupní vysvětlování, co je probační služba, co dělá a jaká je její role. Pokud je předávání informací klientem vyžádané, pak se proces předávání rozšiřuje o vzdělávání a liší se tedy mírou klientova zájmu o informace. Jako u všech pasivních nástrojů je nutné se zvýšenou pečlivostí dbát na dodržování etických pravidel.

Klient musí být o možnosti použití pasivních nástrojů poučen

V začátku kontaktu s klientem a opakovaně při konkrétních příležitostech musí být klient upozorněn na to, že mu pracovník bude sdělovat informace. Nejen to, že bude vyžadovat, aby klient tyto sdělené informace pochopil, takže se bude ověřovat míru jeho pochopení a dokonce bude chtít aby tyto informace přijal a jednal podle nich. Také bude posuzovat, jak dalece se to klientovi daří a bude vyvozovat závěry, které mohou mít přímý dopad na jejich spolupráci.

Pasivní nástroje musí být použity s vědomím klienta

Není možné předávat informace „mezi řečí“, bez ověřování a vysvětlení. Zacházení s informacemi je jednou z forem moderní gramotnosti a lze oprávněně předpokládat, že mnoho klientů s touto gramotností má těžkosti. Typickými těžkostmi, se kterými se můžeme setkat, jsou:

- nezkušenost rozeznat podstatné a nepodstatné informace
- nezkušenost brát vážně pravidla předávaná formou informací, čili nikoli formou příkazů nebo vnučování
- nezkušenost zacházet se svobodnou volbou, kterou má klient mezi přijetím či nepřijetím informace

O použití pasivních nástrojů musí být klient informován

Z toho plyne, že kdykoli pracovník hodlá předat klientovi informace a očekává, že je klient přijme a bude se jimi řídit, nevyhnutelně to musí klientovi sdělit. Tímto sdělením, ozvláštní následující sdělení, oddělí jej od ostatního mluvení a navíc dosáhne toho, že klient zbystří, nastaví jinak svou pozornost, začne jinak naslouchat.

Příklady pro praxi:

„Chci vám sdělit jednu informaci a potřebuji, abyste jí rozuměl a choval se podle ní.“

„Tato informace je důležitá pro posuzování toho, jak se vyvíjí naše spolupráce.“

„Můžete mi tuto informaci, kterou jsem vám řekl, říct sám, vlastními slovy. Potřebuji vědět, že jí rozumíte správně.“

„Je vám jasné, co se stane, když...? Můžete mi to říct vlastními slovy?“

5. ZÁKLADNÍ POJMY

5.1 Trestný čin

Dle § 3 trestního zákona trestným činem (tr. čin) je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně.

K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.

Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je určován zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou. (ÚZ, tr. zákon, 2004)⁶.

5.2 Pachatel, spolupachatel a účastník trestného činu

Dle § 9 trestního zákona pachatelem trestného činu je, kdo trestný čin spáchal sám.

Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé).

Účastníkem na dokonalém trestném činu nebo jeho pokusu je, kdo úmyslně spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil (organizátor), navedl jiného k spáchání trestného činu (návodce), poskytl jinému pomoc k spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, radou, utvrzováním v předsevzetí, slibem přispět k trestnému činu (pomocník). (ÚZ, tr. zákon, 2004)⁷.

§ 11 Věk

Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.

§ 12 Nepříčetnost

Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. (ÚZ, tr. zákon, 2004)⁸

5.3 Trest a jeho účel

Slovo trest je jedno z několika slov, jejichž význam je každému zdánlivě zřejmý. Trestem může být zákaz dívání se na televizi, stejně jako omezení pohybu či zbavení svobody.

V každém odsuzujícím rozsudku soud zjišťuje, že spáchané jednání je trestným činem a toto jednání následovně označuje za společensky škodlivé a zavrženíhodné, pachatele za spáchání tr. činu odsuzuje a teprve pak mu ukládá sankci.

Lidé o druhu a způsobu trestu obvykle příliš nepřemýšlí, vnímají jej jako součást právní kultury, tradice nebo obyčeje.

Mnozí z těch, kteří se někdy účastnili trestního řízení, ať už v pozici pachatele tr. činu nebo poškozeného tr. činem, se možná po vynesení výroku o vině a trestu ptali sami sebe: „Jaký to má smysl?“ „K čemu je to dobré?“ „Změní se něco?“.

Dle § 23 trestního zákona je účel trestu formulován následovně: „Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“ (ÚZ, tr. zákon, 2004)⁹. Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.

5.4 Alternativní opatření

V rámci prosazování prvku obnovující justice se v praxi právních systémů jednotlivých zemí stále častěji setkáváme s termíny **community sanctions and messures – komunitní sankce** (tresty a opatření). V podmínkách české justice se užívá termín **alternativní tresty a opatření**. Pro upřesnění dodávám, že odborná literatura uvádí i další

rozlišení na **alternativní tresty v užším a v širším pojetí**. Do užšího pojetí se řadí ty tresty a opatření, které v sobě obsahují všechny alternativy ve směru ke klasickému soudnímu procesu nebo v případě trestu, všechny tresty, které nejsou spojeny s trestem odnětí svobody.

Mezi **alternativní opatření** se řadí:

- Podmíněné zastavení trestního stíhání (dle § 307 tr. řádu, dále jen PZTS)- podstatou je, že při jeho uplatnění dochází k pozastavení trestního stíhání na určitou zkušební dobu (6 měsíců až 2 roky) a pokud obviněný po stanovenou zkušební dobu úspěšně splní jemu případně uložené omezení či povinnosti, bude celá věc skončena vydáním rozhodnutí o jeho osvědčení se. V opačném případě je rozhodnuto, že trestní řízení pokračuje obvyklým způsobem. Podmínkou PZTS je aby byly splněny určité předpoklady.

- Narovnání (dle § 309 tr. řádu) – od PZTS se liší především tím, že po jeho schválení soudem či státním zástupcem je celá věc skončena a obviněnému již není stanovena žádná zkušební lhůta, po kterou by se měl osvědčit. Avšak podmínkou je, že s narovnáním souhlasí nejen obviněný ale i poškozený, dále že narovnání může být schváleno v řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let, pokud se obviněný ke spáchanému skutku přiznal a nahradil způsobenou škodu a pokud složil na účet soudu či státního zastupitelství částku určenou k využití na obecně prospěšné účely.

- Upuštění od potrestání (dle § 24 tr. zákona) – v případě, že se jedná o tr. čin menší společenské nebezpečnosti a pachatel spáchaného činu lituje, projevuje snahu po nápravě. Využívá se tehdy, kdy se má za to že samotné projednávání před soudem je pro pachatele dostatečným varováním.

- Podmíněné upuštění od potrestání s probačním dohledem (dle § 26 tr. zákona, dále jen PUP+D) – za stejných podmínek jako u institutu upuštění od potrestání může soud rozhodnout o PUP+D, a to v případech, že považuje za nutné, aby chování pachatele bylo po určitou dobu sledováno (max. 1 rok). Obvykle je pachateli rovněž uložena povinnost nahradit škodu nebo je mu uloženo přiměřené omezení či povinnost za účelem, aby vedl řádný život. (Sotolář, 2001)¹⁰

-

5.5 Alternativní tresty

Vzhledem ke skutečnosti, že v posledních desetiletích dochází ve většině zemí k **růstu zločinnosti**, objevují se otázky, jak na rostoucí kriminalitu reagovat a jak zacházet s pachateli.

Tradiční formy ochrany společnosti proti kriminalitě zjevně **selhávají**: věznice jsou přeplněny, odstrašující účinek trestu není dostatečný a k nápravě a k resocializaci vězňů nedochází.

Přestože je trest odnětí svobody veřejností stále považován za nevhodnější sankci za spáchání trestného činu, od 70 let 20. století se do popředí stále více dostává i ukládání jiných sankcí. Tyto tresty představují **alternativu k uvěznění**, neomezují tedy svobodu odsouzeného a dle literatury jsou pro jejich ukládání uváděny následující důvody:

- *Ekonomické* – náklady na výkon trestu odnětí svobody jsou vysoké, věznice jsou přeplněné.
- *Penitenciární* – je známo, že vězení zanechává na odsouzeném nežádoucí “stopy”.
- *Kompenzační* – výkon trestu odnětí svobody nezaručuje, že pachatel poškozenému nahradí způsobenou škodu, alternativní tresty jsou zaměřeny také na ošetření potřeb obětí. (Novotný, 2001)¹¹

5.5.1 Alternativa k čemu

Alternativní tresty nabízejí jinou možnost potrestání pachatele než je uložení trestu odnětí svobody. Jsou tedy **alternativou k přeplněným věznicím**, ve kterých je odsouzený izolován od společnosti, což s sebou nese i množství negativních důsledků. Pachatel se stává pasivním členem společnosti, nemusí pracovat, nemá příležitost hledat si práci či si sám organizovat svůj volný čas. Ubytování, stravu i zdravotní a sociální péči je pro něho zajištěno, a to vše na účet daňových poplatníků. Tento fakt je jeden z důvodů, proč se někteří pachatelé do vězení opakovaně vrací. Zde mluvíme o počátku procesu **prizonizace**, tedy adaptace na vězeňské prostředí, o procesu přeměny svobodného člověka ve vězně. Tento fenomén nás bude provázet až do ukončení trestu odnětí svobody a v drtivé většině případů zjistíme, že je největší překážkou pro zařazení se klienta do běžné společnosti.

Prvním aspektem tohoto procesu je **institucionalizace**, spočívající adaptací na maximálně organizovaný život ve věznici: jednotný budíček, jednotný výdej předem připravené stravy, specifický způsob komunikace s vězeňským personálem, a celá řada dalších na první pohled nevýznamných maličkostí. V globále pak způsobují, že odsouzený mění své vzorce chování, postupně přichází o běžné sociální i pracovní návyky

Druhým projevem prizonizace je **ideologizace** – tedy splynutí s nepsanou vězeňskou normou a dodržování jejích pravidel, hodnotového systému i argotu.

Proces **prizonizace** bývá nahlížen v podstatě ze dvou hlavních úhlů pohledu: pozitivně a negativně. S pozitivním se začasť setkáváme u některých zaměstnanců VS: svobodný člověk se mění ve vězně, akceptuje řády věznice a není možnou příčinou problémů ani mimořádných událostí. To je však relativní. Jen malé procento obviněných se na podmínky věznice adaptuje tak, že dokáže akceptovat vnitřní řád, ale nepřijímá negativní jevy subkultury, naznačené v první fázi. Většina vězňů naopak přesně ví, kam až může jít, co si může dovolit, která nařízení lze beztrestně překračovat a která práva nemá vyžadovat. Přizpůsobí se konzumnímu způsobu života v prostředí, které na sebe nechá působit. (Mitáš, 2007)¹²

Krátkodobý trest odnětí svobody se u pachatelů méně závažných trestných činů jeví jako zbytečně nákladný a z hlediska prevence dalšího páchání trestné činnosti neúčinný.

5.5.2 Filosofie alternativních trestů

Filosofie alternativních trestů je **ponechat odsouzené na svobodě** a uložit jim takový druh povinnosti nebo omezení, který bude **působit preventivně** proti páchání další trestné činnosti, ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a upevní v pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života.

Soudy přistupují k alternativním trestům v případě, že se jedná o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody **do pěti let** a osoba pachatele není natolik narušená, aby její pobyt na svobodě byl pro ostatní nebezpečný.

Alternativní trest nezabavuje pachatele svobody, ale vyžaduje od něho dodržování určitých omezení či splnění povinností – např. zaplatit ze svého příjmu státu určitý obnos

peněz (peněžitý trest), podrobit se dohledu či léčení nebo jiným omezením, např. se nebude smět po určitou dobu zdržovat v konkrétním městě (trest zákazu pobytu) nebo bude muset odpracovat určitý počet hodin práce pro „obecné blaho“ (trest obecně prospěšných prací).

V průběhu výkonu trestu se sleduje, zda odsouzený plní podmínky uloženého trestu a zda žije v souladu s normami společnosti. Pokud by uložené podmínky **neplnil**, může soud rozhodnout o **náhradní sankci**, kterou je většinou trest odnětí svobody. (Sotolář, 2001)¹³

5.5.3 Druhy alternativních trestů

Odborná literatura rozlišuje **alternativní tresty v užším a v širším pojetí**. Zatímco do **užšího pojetí** řadíme takové tresty, které v sobě zahrnují odborné psychosociální vedení a kontrolu pachatele, které jsou zajišťovány specializovanou sociální službou (v ČR se jedná o Probační a mediační službu působící v resortu Ministerstva spravedlnosti ČR), tak pod pojmem alternativní trest v **širším pojetí** rozumíme všechny tresty nespojené s odnětím svobody.

Alternativní tresty se ukládají **místo** trestu odnětí svobody nebo se s ním **kombinují**. Při jejich neplnění může nastat náhradní sankce – již zmíněné vězení.

Literatura uvádí tyto alternativní tresty v užším pojetí:

- Podmíněné odsouzení (§ 58-60 tr. zákona) – tedy podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody na zkušební dobu od 1 do 5 let. Podmíněně lze odložit trest odnětí svobody v trvání do dvou let. Podmíněně odsouzenému lze soudem uložit přeměřená omezení a povinnosti (např. podrobit se výcviku pro získání zaměstnání, podrobit se léčení ze závislosti na omamných a psychotropních látkách apod.) nebo povinnost nahradit škodu, která byla trestným činem způsobena.

- Podmíněné odsouzení s dohledem (§60a-§60b tr. zákona) , kterým soud podmíněně odloží na zkušební dobu od 1 roku do 5 let výkon trestu odnětí svobody, který by nepřevýšil 3 roky. Soud nad pachatelem zároveň vysloví (probační) **dohled**, což znamená, že odsouzený bude v pravidelném kontaktu s pracovníkem Probační a mediační služby. Obdobně jako je tomu u podmíněného odsouzení, může i v tomto případě soud uložit přiměřená omezení a povinnosti. (Doubravová, 2001)¹⁴

- Trest obecně prospěšných prací (dle § 45 tr. zákona) - spočívá v povinnosti pachatele odpracovat osobně a bezplatně ve svém volném čase soudem stanovený počet hodin (v rozmezí 50 - 400 hodin). Práce má být vykonávána ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí.

Alternativní tresty v širším pojetí:

- Peněžitý trest – (viz. § 53-54 tr.zákona), ukládá se ve výměře od 2.000,-Kč. do 5 milionů Kč. pokud pachatel trestným činem získal nebo chtěl získat prospěch. Současně s uložením tohoto trestu soud ukládá tzv. náhradní trest odnětí svobody do 2 let, pokud by peněžitý trest nebyl zaplacen.

- Trest zákazu činnosti – (viz. § 49-50 tr. zákona), na 1 rok až 10 let pokud se pachatel v souvislosti s výkonem dané činnosti dopustil trestného činu (např. při řízení automobilu, při výkonu určitého povolání, apod.).

- Trest vyhoštění – (viz. § 57 tr. zákona), ukládá se **pouze cizincům**, kteří nemají na území ČR povolen dlouhodobý pobyt, ani jim nebyl poskytnut azyl. Jedná se o zákaz zdržovat se po dobu 1 roku až 10 let nebo na dobu neurčitou na území ČR.

- Trest zákazu pobytu – (viz. §57a tr. zákona), ukládá se na 1 rok až 5 let v místě, kde pachatel spáchal nebo opakovaně páchá tr. činnost. Nelze však zakázat pobyt v místě, kde má pachatel trvalý pobyt.

- Trest propadnutí majetku – (viz. § 51-52 tr. zákona), je ukládán buď pachatelům, odsouzeným za zvlášť závažný úmyslný trestný čin nebo pokud uložení jiného trestu není třeba.

- Trest propadnutí věci – (viz. § 55-56 tr.zákona), a to věci, která byla získána trestným činem nebo byla ke spáchání tr. činu použita. (Sotolář, 2003)¹⁵

Trestní zákon zná ještě další dva druhy trestů, které však **nelze v pravém slova smyslu považovat za alternativní**. Udělují se pouze v případě uložení přísného trestu odnětí svobody nejméně na 2 roky a tento trest pouze doplňují vzhledem ke zvlášť zavrženíhodné

pohnutce pachatele. Jedná se o *ztrátu čestných titulů a vyznamenání a o ztrátu vojenské hodnosti*.

5.5.4 Další alternativní tresty širšího pojetí

V trestním právu existují ještě další, níže uvedené, alternativy:

-Alternativy ke klasickému trestnímu řízení – (viz. § 307-314 tr. řádu), které umožňují řešit věc odklonem od standardního trestního řízení, to znamená mimo hlavní líčení. Podmínkou těchto postupů je náhrada škody obviněným nebo uzavření dohody obviněného s poškozeným o náhradě škody a souhlas obviněného a poškozeného.

-Alternativy k potrestání – (viz. § 24 – 26 tr. zákona), kterými soud rozhoduje o upuštění od potrestání nebo o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem, kdy stanovuje zkušební dobu. Dohled a kontrolu chování pachatele, popřípadě plnění dalších uložených povinností a omezení zajišťuje Probační a mediační služba.

-Alternativy k vazbě – (viz. § 71-73a tr. řádu), které umožňují ve vhodných případech nahradit pobyt pachatele ve vazbě jiným opatřením. Jedná se o záruku sdružení nebo důvěryhodné osoby, slib pachatele, že na svobodě povede řádný život nebo dohled úředníka Probační a mediační služby.

-Alternativy k výkonu uloženého trestu – (viz. § 61 – 64 tr. zákona), které umožňují podmíněně upustit od výkonu zbytku uloženého trestu. Jedná se o podmíněné propuštění odsouzeného z trestu odnětí svobody a podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo trestu zákazu pobytu. Při tomto rozhodnutí je stanovena zkušební doba, u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody může být nad odsouzeným vysloven také probační dohled nebo uložena další omezení a povinnosti.

6. VÝKON DOHLEDU – METODIKA

6.1 Obecné vymezení a principy

6.1.1 Co je probační dohled

Ve smyslu § 26/a1 trestního zákona se dohledem rozumí pravidelný kontakt pachatele s probačním úředníkem (PÚ) a jejich spolupráce na realizaci probačního programu a dodržování všech pachateli uložených podmínek.

Ve smyslu § 26/a2 trestního zákona je účelem dohledu kontrola chování pachatele s cílem ochrany společnosti a snížení možnosti spáchání další trestné činnosti a zároveň vedení a pomoc s cílem vedení dalšího řádného života pachatele.

Soudce může uložit dohled, pokud rozhodne o podmíněném upuštění od trestání, podmíněném odsouzení nebo podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dohled může také nahradit pobyt obviněného ve vazbě, v tomto případě o dohledu rozhoduje státní zástupce nebo soudce.

Dohled probíhá jako pravidelný osobní kontakt obviněného nebo odsouzeného (dále jen klienta) s probačním pracovníkem. Tato pravidelná setkání se konají na středisku PMS v místě bydliště (pobytu) klienta. Probační úředník má ale také právo navštívit svého klienta i doma.

Dohled je na jedné straně účinná podpora a pomoc klientovi směřující k tomu, aby vedl řádný život, ale na druhé straně je i kontrolou dodržování podmínek zkušební doby, které soudce nebo státní zástupce zároveň s dohledem uložil.

6.1.2 Kdo dohlíží

Dohled nad klientem provádí úředník nebo asistent střediska Probační a mediační služby ČR v místě, kde klient bydlí nebo se dlouhodobě zdržuje. O jednotlivých setkáních s klientem probační úředník nebo asistent vede záznamy v probačním spise. Informace o tom,

jak dohled probíhá, jsou nejméně jedenkrát za půl roku sdělovány soudci. S těmito zprávami je klient seznámen.

6.1.3 Co je účelem dohledu

Pravidelná kontrola chování klienta může přispět k tomu, že klient bude schopen vést svůj život bez dalšího konfliktu se zákonem.

Účelem výkonu dohledu ve zkušební době je, aby se klient ve zkušební době osvědčil, tedy nedopustil se další trestné činnosti, splnil všechny soudem uložené povinnosti, aby byla maximálně zmírněna rizika možného opakování trestné činnosti v budoucnu a vytvořeny předpoklady, aby klient nadále dokázal žít v souladu s obecnými normami.

Vedle průběžného ověřování toho, jak klient žije, je probačním úředníkem nebo asistentem klientovi nabízena také podpora a pomoc. Například pomoc při hledání práce, pomoc s hledáním odborníka na léčbu závislosti nebo pomoc s vyřešením otázky, jak nahradit škodu, kterou klient způsobil.

6.1.4 Jak dohled probíhá

Při osobních setkáních klienta s probačním úředníkem nebo asistentem dostává klient prostor sdělit své starosti, zájmy a potřeby, se kterými mu může probační úředník nebo asistent pomoci.

Klient ale také musí probačního úředníka nebo asistenta pravidelně informovat o svém pobytu, zaměstnání (studiu), o způsobu plnění uložených povinností a o dalších důležitých skutečnostech.

Probační úředník nebo asistent v rámci zajištění dohledu může také navázat spolupráci s rodinou klienta, s poškozeným, se zájmovou organizací (jestliže nabídla záruku za chování klienta), případně se zaměstnavatelem nebo školou, kam klient dochází. Úředník nebo asistent pravidelně hodnotí průběh dohledu a chování klienta a vypracovává o tom zprávy pro soudce

nebo státního zástupce. Ve zprávě jsou obsaženy jak úspěchy, kterých klient dosáhl, tak i zjištěné nedostatky.

Spolupráce s probačním úředníkem nebo asistentem je pro klienta povinná a trvá až do skončení stanovené zkušební doby nebo do odvolání náhrady vazby dohledem. Klient může svým chováním a přístupem k dohledu výrazně ovlivnit, zda soud rozhodne, že se klient v rámci zkušební doby osvědčil.

Dohled znamená dlouhodobou práci s klientem a zahrnuje jak kontrolu, tak pomoc, podporu, psychosociální vedení, poradenství, doprovázení během zkušební doby a nabídku zprostředkování dalších služeb.

Kontrolu představuje průběžné zjišťování a shromažďování informací o osobě a situaci klienta, dohled nad plněním dalších soudem uložených povinností nebo přiměřených omezení, shromažďování dokladů svědčících o plnění těchto povinností a předávání těchto informací soudci.

Obecným principem je otevřenost, která vytváří prostředí bezpečí pro obě strany. Probační úředník je povinen seznámit klienta s každou zprávou, kterou o něm podává, informovat ho pokud spolupracuje v jeho případě s jinými institucemi nebo osobami, v zásadě má klient přístup ke všemu, co probační úředník (dále PÚ) činí v rámci výkonu dohledu. Otevřený přístup je základním předpokladem pro spolupráci, je projevem respektu.

6.2 Práce s klientem

6.2.1 Náplň dohledu

Spolupráce s klientem vždy obsahuje základní témata: bydlení, rodinná situace, zaměstnání (pracovní poměr, úřad práce), finanční situace, vzdělání, plnění dalších soudem uložených povinností, trestná činnost, její okolnosti a náhled na klienta, rizika další trestné činnosti a jejich minimalizace, dodržování pravidel spolupráce s PÚ, pravidelné podávání zpráv o dohledu, informování klienta o podstatě trestu, dohledu a dalších povinností, postupům soudu, obhajoby, následcích neplnění uložených povinností.

Vedle základních témat může spolupráce obsahovat další témata individuálně podle okolnosti případu, témata, která přináší samotný klient a témata, která vyplynou z okolností a PÚ považuje za nutné se jim věnovat.

PÚ může klientovi zprostředkovat specializované služby (může jít o doporučení zařízení, to co poskytuje, adresy, telefon nebo navázání přímého kontaktu)

V případech, kdy je to vhodné a účelné, spolupracuje s blízkými osobami klienta (rodiči, sourozenci, prarodiči, manželkou, manželem, partnerkou, partnerem, přáteli). Spolupracuje také s nestátními institucemi a úřady (úřad práce, odbor sociálních věcí, kurátoři, výchovné ústavy atd.).

6.2.2 Konzultace s klientem

Úvodní konzultace s klientem slouží k zahájení realizace dohledu, k seznámení PÚ s klientem a zahájení vzájemné spolupráce.

PÚ podává po seznámení a navázání kontaktu klientovi informace o své funkci a postavení, dále o povaze dohledu a jeho zákonných podmínkách a pravidlech, aby se klient hned na počátku orientoval v problematice dohledu.

Základní informace, které jsou klientovi podávány: dohled je uložen soudem jako povinnost a trvá po celou zkušební dobu, úkolem PÚ je realizovat rozhodnutí soudu, závaznost dohodnutých termínů konzultací (s povinností omluvy ze závažných důvodů), vysvětlení okolností podávání zpráv, co je podkladem pro zprávy, neplnění dohledu je PÚ povinen oznámit soudci a může mít za následek nařízení výkonu trestu.

Sdělování informací činí PÚ, co nejsrozumitelněji a jejich podání přizpůsobí klientovi, jeho úrovni a chápání. Poskytuje prostor pro dotazy a zopakování řečeného, aby bylo zřejmé, že klient všemu porozuměl.

Úvodní konzultace by měla být zaměřena na poznání prostředí, ve kterém bude dohled probíhat, PÚ, se kterým bude spolupracovat. Prostor pro vyjádření vlastního názoru na uložený dohled.

Probační program sepíše PÚ nejpozději při třetí návštěvě klienta, program vypracuje nejméně ve třech vyhotoveních a PÚ i klient je podepíše. Vyhotovení je pro klienta, do probačního spisu a do trestního spisu.

Druhá konzultace by měla následovat po měsíci a navazuje na první, může být věnována dalšímu vyjasňování podmínek dohledu. PÚ dále zjišťuje informace o klientovi.

Každá další konzultace s klientem v rámci dohledu je individuální záležitostí a vždy navazuje na předchozí konzultaci.

Před každou návštěvou klienta si PÚ přečte spis, aby se v případě orientoval a připraví si témata, kterým je třeba se věnovat.

PÚ se zaměřuje na změny, ke kterým u klienta došlo od minulé návštěvy, ověřuje zda klient splnil uložené úkoly. Podrobně se věnuje úkolům, které klient nesplnil. Úkoly, které klient splnil PÚ oceňuje, což klienta posílí v dalším průběhu dohledu.

Konzultace je dále zaměřena na okolnosti zahájení plnění dalších soudem uložených povinností.

Na závěr konzultace dohodne PÚ s klientem termín další návštěvy. Termín se řídí dle vymezení rozhodnutí soudem, dle časových možností klienta. Den a hodinu návštěvy si zapisuje PÚ i klient.

6.2.3 Intenzita dohledu

Při realizaci dohledu je PÚ vázán pravomocným rozhodnutím soudu, vymezují-li rozhodnutí časovou stránku (například jednou za měsíc), je povinen se tímto vymezením řídit. Není-li uvedena časová stránka, má PÚ prostor pro zvolení intenzity dohledu dle svého zvážení.

První návštěva se koná, co nejdříve po převzetí klienta do evidence.

Druhá návštěva se koná ve všech případech v intervalu maximálně jednoho měsíce.

Při stanovování dohledu poskytne PÚ prostor také pro klienta a jeho časové možnosti.

Intenzitu dohledu odůvodní PÚ ve zprávách o dohledu.

6.2.4 Postup při vedení dohledu

Trestní spis je ihned po nabytí právní moci rozhodnutí předložen PÚ.

PÚ prostuduje spis a seznámí se s povahou případu, trestnou činností, informacemi o osobě klienta obsaženými ve spise.

Do probačního spisu zakládá úvodní list se základními informacemi (jméno klienta, datum narození, adresa, rozhodnutí soudu, uložený trest), kopie potřebných podkladů z trestního spisu. Zapisuje ho do probačního rejstříku.

PÚ zanesse do trestního spisu úřední záznam o převzetí klienta do své evidence a zahájení výkonu dohledu s datem, trestní spis předá zpět do trestní kanceláře. Probační spis má PÚ u sebe.

Pozvání klienta k úvodní návštěvě, kopie se založí do probačního spisu.

Při každé konzultaci s klientem si dělá PÚ písemné poznámky nezbytně nutné (nová adresa, telefon). Po skončení konzultace zapíše podrobný záznam konzultace, další kroky a termín příští návštěvy.

PÚ zaznamenává i telefonické rozhovory s klientem či jeho rodinným příslušníkem.

Pokud předloží klient jakékoli originály dokumentů, opatří PÚ kopie a založí je do probačního spisu.

6.2.5 Probační spis

Každý probační spis střediska je tvořen všemi přijatými a odeslanými písemnostmi, záznamy, dopisy a ostatními materiály, které souvisejí s konkrétním případem klienta.

Každému probačnímu spisu je přiděleno číslo v podobě **0 PM 00/rok**, pod kterým se případ eviduje. Číslo uvedené před PM označuje zaměstnance střediska, číslo po PM je pořadové číslo případu v daném roce (například 1PM 1/2008 – fiktivní údaj).

Probační spis vzniká zapsáním podnětu k činnosti (například rozsudek, trestní příkaz, pověření k činnosti) do Probačního rejstříku a přidělením čísla spisu.

Prvním krokem založení nového spisu je vytvoření spisového obalu, kde se vlastně jedná o desky, na jejichž přední stranu se uvede jméno, příjmení klienta a číslo probačního spisu. Do pravého dolního rohu se umísťuje razítko střediska PMS. Do desek se vloží arch, který obsahuje základní informace o klientovi. Na zadní stranu archu se uvede poznámka, zda je již klient evidován v PMS v souvislosti s jiným případem.

Takto vytvoření obal se doplňuje o všechny písemnosti týkající se daného klienta (například záznamy z konzultací, pozvánky, dotazy na různé instituce a další potřebné formuláře.

V každém probačním spise je založen *přehled o průběhu konzultací*, kam se zaznamenávají jednotlivé kroky v daném případě a datum, kdy se tak stalo. Když se k danému kroku vztahuje dokument, který se nachází v probačním spise, uvádí se do přehledu číslo listu, pod kterým je dokument ve spise zařazen.

Klient může do spisu kdykoli nahlédnout.

6.2.6 Průběžná a závěrečná zpráva

PÚ podává nejméně jednou za šest měsíců písemnou zprávu o průběhu zkušební doby s dohledem.

Zpráva obsahuje informace o termínech a počtu návštěv klienta, charakteristiku průběhu dohledu, informace o aktuální rodinné situaci, zaměstnání, trávení volného času. Dále se týká řešení otázky následků trestné činnosti, informace o plnění dalších soudem uložených povinností. Ve shrnujícím stanovisku PÚ zhodnotí plnění povinností dohledu.

Zprávu vypracuje nejméně ve třech vyhotoveních (klientovi, do trestního spisu, do probačního spisu).

Průběžnou i závěrečnou zprávu PÚ předloží nejpozději do jednoho měsíce od data uplynutí lhůty do trestní kanceláře s referátem, aby byla založena do trestního spisu a předložena soudci k seznámení.

6.2.7 Oznamování o neplnění dohledu

Pokud se klient nedostaví na první pozvánku a ani jinak nekontaktuje PÚ, je mu zaslána druhá pozvánka, ve které je důrazněji upozorněn na závaznost dohledu jako povinnosti uložené soudem a je mu stanoven další termín návštěvy.

Pokud se klient bez omluvy nedostaví ani v druhém termínu je mu zaslána výzva, ve které je informován o možných následcích neplnění povinností dohledu. PÚ to bude oznámeno soudci, který bude rozhodovat o nařízení výkonu trestu.

Zjistí-li PÚ, že pozvánky nelze doručit, obrátí se na Centrální evidenci vězňů a na Ústřední evidenci obyvatel ke zjištění možného pobytu.

Ve zprávě soudci uvede termíny, ve kterých byl klient zván k návštěvám a zda mu byly výzvy doručeny, popřípadě popíše další učiněné kroky.

Pokud soud ve veřejném zasedání nerozhodne o výkonu trestu odnětí svobody, zahájí PÚ realizaci probačního dohledu podle běžného postupu.

Pokud dohled probíhá řádně a poté klient bez udání důvodu přestal plnit povinnosti dohledu, je na probačním úředníkovi kolik výzev klientovi zašle a zda bude informovat soudce.

6.2.8 Specifika povinnosti náhrady škody

Vedení klienta ke splnění povinnosti náhrady škody je vždy součástí práce PÚ s klientem.

PÚ podává potřebné informace týkající se povinnosti náhrady škody.

PÚ vede klienta k tomu, aby vyvíjel vlastní aktivitu k náhradě škody. Plánuje s ním dle jeho finančních možností plán náhrady škody.

PÚ realizuje kontakt s poškozeným o náhradě škody, pokud ten odmítá komunikovat s odsouzeným. S dohledem nesmí zároveň provádět mediace. Je-li nutná, požádá o zapojení do případu jiného PÚ jako mediátora.

Shromažďuje veškeré kopie o náhradě škody.

Pokud po skončení zkušební doby není celá náhrada škody uhrazena, zvažuje PÚ v závěrečné zprávě podle svých informací klientovi možnosti, finanční situaci a zda hradil podle svých sil.

6.3 Kasuistika

Klient xx – probační dohled (tato kasuistika byla napsána se souhlasem klienta, avšak bez použití osobních údajů).

Klient xx spáchal trestné činy zanedbání povinné výživy podle § 213/1 a 213/3 trestního zákona a trestný čin podvodu podle § 250/1 trestního zákona. Rozsudkem okresního soudu v Lounech byl odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 1 roku za současného vyslovení probačního dohledu nad pachatelem. Obžalovanému se stanovila zkušební doba na tři roky s tím, že se mu ukládá, aby ve zkušební době podmíněného odsouzení podle svých sil splatil dlužné výživné.

Klient xx se dostal se do evidence 29. 11. 2005 a vedením dohledu byla pověřena asistentka PMS Bc. Iveta Brzáková ve věci 2PM 252/2005.

Klient xx má ukončené vzdělání na SOU jako opravář zemědělských strojů. Klient je invalidní důchodce. Je rozvedený a žije společně s bývalou manželkou paní xy ve společném bytě, kde má pro sebe jeden pokoj a sociální zařízení a kuchyň jsou společné. Dále s nimi žijí jejich dvě děti, syn a dcera. Oba jsou nyní vedeni v evidenci na úřadu práce (ÚP) v Lounech. Žena má z předchozího manželství ještě jedno dítě – mentálně retardované, klient si ho však neosvojil.

Klient uvádí, že má se ženou špatné vztahy. Neustále ho prý kontroluje, „leze“ mu do věcí a on si musí vše zamykat. Dále uvádí, že je žena psychicky labilní, agresivní, provozuje gambling a veškeré peníze za něj promrhá. Uvádí, že vztahy s dětmi nebyly dříve také moc dobré, děti neposlouchaly a nechtěly mu v domácnosti vůbec pomáhat. Nyní žije jeho syn v registrovaném partnerství se starším mužem, což klient respektuje, ale má na to svůj názor. I tam se objevily problémy a to s drogami. Proti registrovanému partnerovi syna je vedeno trestní stíhání, ale klientovi xx bylo doporučeno, aby se do věcí syna nemíchal a plnil hlavně své pohledávky. S dcerou má nyní dobrý vztah. Protože má ale pocit, že se jeho bývalá žena příliš výchově nevěnuje, má potřebu klient dceři vysvětlit určité věci týkající se pohlavního života (dívá se s dcerou na porno). Což asistentka reflektuje, ale nijak nerozvádí. Dále klient uvádí, že jediná osoba, na kterou se může obrátit, finančně i morálně, je jeho sestra, která žije s Sokolově a kterou na víkend občas navštěvuje. Klient uvádí, že by se rád odstěhoval, ale doposud se k tomu neodhodlal. Jeho finanční situace není příliš příznivá. V současné době si

také našel přítelkyni v Sokolově, která tam bydlí na ubytovně. Rád by se s ní přestěhoval sem, ale asistentka mu prozatím toto nedoporučuje, vzhledem k jeho finanční situaci.

13. 12. 2005 byl klient pozván k první konzultaci, na kterou se řádně dostavil. Asistentka mu vysvětlila vše ohledně dohledu a instituce PMS. On ji uvedl osobní údaje a životní situaci, ve které se nachází.

S klientem byl sepsán probační program – specifika náplně a průběhu dohledu výkonu trestu. Kontakty klienta s probační asistentkou budou pravidelně vždy 1krát za 2 měsíce (tj. 3krát za 6 měsíců). Klient bude zván písemně nebo telefonicky. S dohledem bude dále plnit tyto pohledávky: uhradit dlužné výživné 12.100 Kč paní xy, hradit běžné výživné na děti (v dnešní době jen na nezletilou dceru), uhradit Městskému úřadu v Lounech (MěÚ) částku 16.900 Kč. Klient uvádí, že má další dluhy, celkem prý asi milion korun, v minulosti si prý půjčoval od finančních úřadů (GE Capital Bank, apod.).

Klient byl zván na konzultace v těchto termínech: 13. 12. 05, 2. 2. 06, 7. 2. 06, 12. 4. 06, 28. 6. 06, 9. 8. 06, 23. 10. 06, 11. 12. 06, 7. 2. 07, 16. 4. 07, 19. 6. 07, 6. 8. 07, 14. 8. 07, 10. 10. 07, 31. 1. 08, 14. 2. 08, dále bude klient pozván ještě 3krát. Jeho zkušební doba končí v 08/2008. Během této doby bylo odesláno okresnímu soudu pět průběžných zpráv o průběhu dohledu.

Na konzultace se klient dostavoval vždy řádně a ve stanovenou dobu. Pouze jedenkrát se bez omluvy nedostavil, ale sám se v náhradní termínu na PMS dostavil a omluvil se. Na konzultaci vždy předal asistentce všechny materiály týkající se jeho pohledávek. Dlužné i běžné výživné platil řádně, pouze dlužnou částku MěÚ Louny platil nepravidelně. Klient uvedl, že také přispívá na domácnost a do sešitu si to nechává od paní xy podepisovat. Toto vše dokládal. Dále se týkaly konzultace jeho životní situace. Problémy s manželkou se uklidňovaly a bouřily, s dcerou dosáhl lepšího vztahu, jeho bydliště se během této doby dohledu nezměnilo.

Nyní žije klient stále na stejné adrese. Problémy přetrvávají. Klient plní své pohledávky řádně, dlužné výživné ve výši 12.100 Kč již splatil, běžné výživné na dceru hradí pravidelně. Probační asistentkou mu bylo doporučeno, aby se zaměřil na splácení dlužné

částky ve výši 16.900 Kč MěÚ Louny. Klient souhlasil, že není problém posílat 500 Kč měsíčně. Klient pracoval v Lostru jako noční vrátný, ale o tuto práci údajně kvůli své podmínce přišel. Nyní je veden v evidenci úřadu práce Louny, pobírá invalidní důchod 7.700 Kč, je mu přiznána podpora v nezaměstnanosti v e výši 2.300 Kč a přivydělává si roznáškou novin v místě bydliště, za to má 2.500 Kč (dokládá ÚP). Klient uvádí, že si také přivydělává nelegální činností – mytí aut, sekání trávníku, úklidové práce pro autobazar. Klient přispívá na domácnost 1.200 Kč a hradí řádně běžné výživné na svou dceru ve výši 600 Kč.

Klient plní řádně své pohledávky, není proti němu vedeno trestní stíhání ani není řešen v přestupku. Klient je asistentkou i sám sebou dost motivován k vytvoření lepších životních podmínek. Je motivován plnit své pohledávky, spolupracuje, informace podává. Dle probační asistentky by se měl ve zkušební době osvědčit.

ZÁVĚR

Jaké jsou problémy a výhledy PMS? Tato služba se v posledních letech stala důležitou a nedílnou složkou v řešení trestné činnosti, jejíž funkce je do jisté míry nezastupitelná. Svou činností v oblasti zprostředkování společensky prospěšného řešení konfliktu s důrazem na ochranu komunity a potřeby oběti se zasloužila o začlenění sociální práce do trestního práva. Na druhou stranu, jelikož PMS působí v mnoha případech jako zprostředkovatel nebo vykonavatel soudních rozhodnutí, je její činnost do větší míry omezena fungováním a rychlostí rozhodování soudů.

Také někteří klienti PMS si zřejmě ještě dostatečně neuvědomili její důležitost, a proto v některých případech pokládají svoji spolupráci s touto institucí za zbytečnou a slova úředníků a asistentů berou na lehkou váhu. Alternativní tresty jsou v každém případě pokrokem, nedaří se však jimi snížit trestnou činnost. Někteří klienti konají trestnou činnost opakovaně, s tím že není problém odpracovat několik hodin obecně prospěšných prací, ale neuvědomují si, že v tom alternativa nespočívá. John Augustus, zakladatel probace, měl v úmyslu však úplně něco jiného. Alternativa měla představovat nový život, snahu o nápravu a navrácení do běžného život bez páchaní další trestné činnosti. Pachatel trestného činu si měl uvědomit svou chybu a usilovat o nápravu. Připadá mi, že se filozofie alternativních trestů trochu pootočila. Snad se od probační služby očekávalo více. Prozatím nefunguje úplně zcela tak jak se počítalo. Nedaří se výrazněji působit na snižování počtu vězeňské populace, stále dost alternativních trestů končí odnětím svobody. Také ne všichni odsouzení stojí o alternativní tresty, nedokáží je ještě plně pochopit a docenit. Také přístup soudů je někdy zdoluhavý a probační úředníci musejí zaslat několik zpráv a čekat než soud rozhodne a zašle usnesení.

Možná právě to je hlavním úkolem úředníků a asistentů PMS, jasně a zřetelně představit tuto instituci. Snad i prohloubenější práce s pachateli trestných činů by mohla přinést své ovoce. Vždyť, co nejvíce působí na člověka? Pochvala a pozitivní motivace. Pro opravdový motivační rozhovor stačí člověku míra empatie, vřelost, která neobsahuje vlastnické tendence a opravdovost. Někdy může být komunikace obtížnější, pokud jedná pracovník např. s disociálním klientem. Tady je nutná trpělivost a profesionalita pracovníka. Pokud člověka – klienta nebudeme označovat za nositele špatných vlastností za to, že spáchal

trestný čin je tu stále větší šance tohoto člověka na návrat k normálnímu a spořádanému životu bez trestné činnosti. Podpora vlastních schopností klienta je v motivačních rozhovorech klíčovým elementem a důležitým předpokladem pro nápravu nebo zbavení se závislosti. Motivační rozhovory mohou být použity ve skupině i s jednotlivci jako krátkodobá intervence či dlouhodobější intenzivní program. Motivační rozhovor je metoda vytvořená s cílem pomoci klientovi, aby se sám sobě zavázal, že se změní. Tyto postupy však stále náleží psychologům a terapeutům a do dalších okruhů sociální práce se dostávají pozvolna.

Důležitý je také zájem veřejnosti, která by měla být lépe informovaná. Stále kolem sebe potkávám lidi, kteří slovo *probační* ani neumějí vyslovit, na tož vysvětlit.

Lze říci, že je nyní důležité, jak se služba bude etablovat v systému trestní justice a jaké místo si nadále bude budovat na poli trestní politiky. Záleží tedy na každém pracovníkovi služby, úředníkovi a asistentovi, jak svým vlastním profesionálním přístupem a schopnostmi ovlivní postavení Probační a mediační služby ČR, a to jak bude vnímána odbornou a laickou veřejností.

Seznam odkazů a citací

- 1) Doubravová D., Ouředníčková L., Štern P., Urban L. *Příručka pro Probaci a mediaci*. Praha: Institut pro probaci a mediaci, 2001.
- 2) Doubravová D., Ouředníčková L., Štern P., Urban L. *Příručka pro Probaci a mediaci*. Praha: Institut pro probaci a mediaci, 2001.
- 3) Doubravová D., Ouředníčková L., Štern P., Urban L. *Příručka pro Probaci a mediaci*. Praha: Institut pro probaci a mediaci, 2001.
- 4) Doubravová D., Ouředníčková L., Štern P., Urban L. *Příručka pro Probaci a mediaci*. Praha: Institut pro probaci a mediaci, 2001.
- 5) Doubravová D., Ouředníčková L., Štern P., Urban L. *Příručka pro Probaci a mediaci*. Praha: Institut pro probaci a mediaci, 2001.
- 6) Trestní předpisy, 2004, Zákon č. 140/1961Sb. trestní zákon, 3
- 7) Trestní předpisy, 2004, Zákon č. 14/1961Sb. trestní zákon, 9
- 8) Trestní předpisy, 2004, Zákon č. 14/1961Sb. trestní zákon, 11
- 9) Trestní předpisy, 2004, Zákon č. 14/1961Sb. trestní zákon, 17
- 10) Sotolář A., Sovák Z., Kratochvíl V., Zezulová J., Šámal P., Púry F., Válková H., a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí v praxi, díl I*. Praha: Institut vzdělávání MSČR, 2001. str. 89 – 93
- 11) Novotný O., Zapletal J. a kol.: *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. str. 208 – 209
- 12) Mitáš V. (ed). *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*, Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR a Vězeňská duchovenská péče, 2007.
- 13) Sotolář A., Sovák Z., Kratochvíl V., Zezulová J., Šámal P., Púry F., Válková H., a kol.: *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí v praxi, díl I*. Praha: Institut vzdělávání MSČR, 2001. str. 89 – 90
- 14) Doubravová D., Ouředníčková L., Štern P., Urban L.: *Příručka pro Probaci a mediaci*. Praha: Institut pro probaci a mediaci, 2001. str. 62 – 63
- 15) Sotolář A., Púry F., Šámal P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.BECK, 2003. str. 350 – 351

Seznam použité literatury

- 1) Doubravová D., Ouředníčková L., Štern P., Urban L. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: Institut pro probaci a mediaci, 2001.
- 2) Holá L. *Mediace, způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada, 2003.
- 3) Novotný O., Zapletal J. a kol. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.
- 4) Sotolář A., Púry F., Šámal P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.BECK, 2003.
- 5) Sotolář A., Sovák Z., Kratochvíl V. Zezulová J., Šámal P., Púry F., Válková H. a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí v praxi, díl I*. Praha: Institut vzdělávání MS ČR, 2001.
- 6) Materiály pro vnitřní potřebu PMS ČR
- 7) Trestní předpisy, r. 2004, Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- 8) Miller W., Rollnick S. *Motivační rozhovory*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2001.
- 9) Mitáš V. (ed). *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*, Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR a Vězeňská duchovenská péče, 2007.
- 10) www.justice.cz
- 11) www.spj.cz/opp
- 12) www.msgr.cz

Summary

INSTITUCE PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČR

Istitution of Probation and mediation service of Czech republic

Jana Schubertová

It can say, that PMS was standing important and integral element in solution to criminal activity in last years. His role is unsubstitutable up to a certain point.

It had merit in integration of social work in criminal law with her function in sphere intermediation of effective social useful solution of conflicts with emphasis on guarding of community and on needs of victim.

But on the other side, because it works as a intermediary or baillif of judicial verdikt in a lot of cases, it is delimited his working in more factor.

The main share of this work experience in PMS, I see there, I could meet problems of criminal aktivity, meet social work, I had possibility to work with clients of criminal activity, tryed directed conversation, elaborated experiencies and knowledge and then I can let know my environment about this service.